

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Дипломски рад

**Саксонска династија и Словени између Лабe и
Одре до 983. године**

Ментор:

доц. др Жарко Вујошевић

Студент:

Ђорђе Рикић ИС 14/19

Београд 2019.

Садржај

1. Предговор.....	3
2. Увод.....	3
2.1. Извори.....	4
3. Географски положај словенских племена.....	6
3.1. Градови и тргови.....	8
3.2. Граница.....	9
3.3. Друштвено уређење Словена.....	10
3.4. Војска.....	11
4. Хајнрих I и Словени.....	11
4.1. Ступање Хајнриха на престо.....	11
4.2. Мађарска опас.....	12
4.3. Војна реформа.....	13
4.4. Поход против словена 928-929. Године.....	14
4.5. Битка код Ленцена.....	15
4.6. Организација власти над словенима за време Хајнриха I.....	17
5. Отон I и Словени.....	17
5.1. Ратови са словенима 936-955. Године.....	17
5.2. Битка на реци Рекниц.....	18
5.3. Марке.....	19
6. Покрштавање Словена.....	24
6.1. Оснивање првих бискупија.....	24
6.2. Оснивање надбискупије у Магдебургу.....	25
6.3. Отпор покрштавању.....	27
7. Отон II и Словени.....	29
7.1. Устанак 983. године.....	29

7.2. Последице устанка.....	30
8. Закључак.....	31
9. Библиографија.....	32

1. Предговор

Циљ овог рада је да прикаже немачко¹-словенске односе од 919. до 983. године. Разлог за постављање оваквих временских оквира условљен је чињеницом да су Немци и Словени баш у том периоду ушли у процес дубоких друштвених промена, које су настале као последица зближавања две етничке заједнице. Под појмом „зближавања“ подразумевамо и позитивне и негативне последице интеракције два народа.

Тако ће у овом раду бити речи о друштвеном развоју словенских племена и утицају који су на тај развој извршили Немци. Осврнућемо се и на политичка питања, попут територијалног распореда, дипломатских и војних односа две заједнице. Представићемо и главне токове културне размене пре свега процес примања хришћанства из немачких мисионарских центара. Бавићемо се и видовима отпора немачком продору у словенске земље. Тај отпор је имао своју војну страну, али и духовну, која је у свом најекстремнијем виду подразумевала преузимање појединих хришћанских образаца и пракси и њихово модификовање како би што боље одговарале словенском духу.

У раду је углавном коришћена литература на немачком и енглеском језику. Од наративних извора аутор је користио дело Видукинда из Корвеја *Res gestae saxonicae sive annalium libri tres* и *Chronicon* Титмара из Мерсебурга. Оба у преводу на енглески језик.

Најзначајније дипломатичке изворе као што је оснивачка повеља бискупије Бранденбург и две оснивачке повеље надбискупије Магдебург коришћени су посредством литературе.

2. Увод

Научно интересовање за историју немачко-словенских односа појавило се први пут у Немачкој крајем осамнаестог века у ери романтизма. Први немачки истраживачи, Јохан Готфрид фон Хердер (1744-1803) и Карл Готлоб фон Антон (1751-1818) били су пре свега

---

¹ У раду под појмом “Немци” подразумевамо становништво Источне Франачке од времена саксонске династије за коју се у историографији сматра да представља прву немачку династију.

заинтересовани за “обичног човека” и његову свакодневицу. Истраживали су културне и економске контакте две заједнице.²

Њих је брзо сменила генерација нових историчара који су услед буђења националних осећања половином XIX века настојали да стање које су затекли у садашњости пројектују на далеку прошлост. Тада је у историјску науку ушао појам *Ostforschung* под којим се подразумевало изучавање односа између Немаца и других народа Централне и Источне Европе. Историјска улога Словена је у немачкој историографији од друге половине XIX века па све до краја Другог светског рата тумачена крајње негативно. Словени су у литератури све чешће били перцепирани као историјски непријатељи Немаца и њихови будући противници. Контакти између Немаца и Словена су посматрани једносмерно. Франци и Саксонци су представљени као културно супериорни. Њихова се историјска улога састојала у ширењу цивилизације на исток, а на том путу су затекли Словене. Главна интересовања истраживача у том периоду била су окренута питањима територијалног распореда словенских и немачких племена, немачке колонизације и питањем старости и историјског права на одређену земљу.³

Битне промене у погледу немачке историографије на немачко-словенске односе донеће тек крај Другог светског рата. Тада се у Западној Немачкој развила историографска школа која је као центар својих истраживања узела размену културних утицаја. Тада је скован појам *Germania Slavica*. Творац овог појма био је историчар Волфганг Х. Фрице (1916-1991).

Germania Slavica је имала просторну и временску димензију. У простору она се протезала од Сале и Лабје на западу, до Одре на истоку, и од Балтика на северу до чешке границе на југу. Временска димензија је обухватала период најранијих контаката две заједнице, процес зближавања и на крају интеграцију и утапање словенских маса у немачко друштво.⁴

2.1.Извори

---

² С. Lübke, *Aufstieg, Fall, Wiederbelebung, Entwicklungslinien der Slawenforschung*. In: *Osteuropa* 12 (2009), 264.

³ Исто, 265.

⁴ С. Lübke, *Von der Slavina zur Germania Slavica: Akkulturation und Transformation, Vorträge und Forschungen* 78 (2014), 207.

Најзначајнији наративни извори на које се ослањамо приликом реконструкције словенске историје на подручју источно од реке Лабе настали су у временском раздобљу од половине деветог до првих деценија једанаестог века.

За територијални распоред Словена у време пре ступања саксонске династије на престо најзначајнији извор је дело анонимног Баварског географа под називом *Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii*.⁵ Дело је писано највероватније у Магдебургу у другој половини деветог века. Писац дела је могао бити трговац, или је саме информације добијао преко њих. Текст је подељен у две целине. У првом делу описује племена коју су живела на источним границама Франачке, а у другом делу даје опис великих народа Источне Европе. Излагање грађе следи ток великих трговачких путева који су водили из Западне Европе у Средњу и Источну Европу. У делу се укупно спомиње педесет осам етнонима, а уз сваки етним географ даје број градова или тврђава (*civitates*) који се налазе у територији тог етноса. Због нејасноће самог извора не можемо бити сигурни када аутор пише о једном народу, а када набраја племена.⁶

Половином десетог века расте број извора који говоре о Словенима и њиховом односу са Немцима. Најистакнутији наративни извор из тог периода свакако је дело Видукинда из Корвеја. Он је у својој историји Саксонаца у три књиге описао период од митске прошлости Саксонаца до смрти цара Отона I 973. године. Писана је у периоду 967-968. године и после 973. године када је додат период до смрти цара Отона. Најважнији део његовог дела свакако је опис власти краља Хајнриха Птичара и његовог сина и наследника Отона.⁷

За изучавање историје Словена Видукинд је доста поуздан, пошто је био савременик већине дешавања у том периоду, или их је чуо од очевидаца на владарском двору. Он је наш најисцрпнији извор за политичка и верска дешавања између Словена и Немаца за период краља Хајнриха и цара Отона.

---

⁵ За критичко издање погледати: E. Hermann, *Slawisch-germanische Beziehungen im Südostendeutschen Raum*, München 1965.

⁶ S. Rossignol, *Civitas in Early Medieval Central Europe-Stronghold or District?* In: *The Medieval History Journal* 14 (1) (2011), 87-89.

⁷ М. Антоновић, *Наративни извори за историју Европе*, Београд 2009, 136-137.

Још један савременик политичких дешавања у Централној Европи током друге половине десетог века био је јеврејски трговац и писац из Кордобе Ибрахим Ибн Јакуб. Он је пропутовао Балтиком и Централном Европом током 965. и 966. године и написао путопис.⁸ Из његовог дела стичемо знање о политичким приликама у другој половини десетог века, као и описе најзначајнијих владара тог времена, међу којима је био и кнез Ободрита Након.⁹

Хроника мерсебуршког бискупа Титмара писана је у периоду од 1009. до 1018. године и састоји се од осам књига. Она представља наш најважнији наративни извор за историју Словена у време цара Отона Другог. Помоћу Титмара стичемо увид у верске прилике међу Словенима у другој половини десетог века. Он је један од ретких савременика који пише о паганској религији Словена.¹⁰

3. Географски положај словенских племена

Наше знање о територијалном распореду словенских племена ограничена су малим бројем извора, посебно за најранији период VII и VIII века. Пошто Словени који су живели између Лабе и Одре нису оставили писане трагове о себи, принуђени смо да се ослонимо на франачке писце и хронике. Тек половином IX века стичемо бољи увид о Словенима источно од Лабе. Теритоја коју су они насељавали уоквирују на западу реке Лаба и Сала, на истоку река Одре, северну границу представља Балтичко море, док се на југу простирала све до планинског венца Рудне Горе. Нека словенска племена су прешла границу Лабе и Сале и населила се у Тирингији и чак у басену реке Мајне дубоко у франачкој територији где их срећемо од VIII века.

Ширећи своју власт према истоку франачка држава је крајем VIII века покорила Баварску, Саксонију и Тринигију и тако своју источну границу успоставила на рекама Лаби и Сали. Граница између франачке државе и Словена није била јасно дефинисана. Могло би се рећи да се радило о једном подручју или тампон зони која је имала своју територијалну дубину, а не о оштрој линији.

---

⁸ За критичко издање погледати: G. Jacob, *Arabische Berichte von Gesandten an germanische Fürstenhöfe aus dem 9. und 10. Jahrhundert*, Leipzig 1927.

⁹ *Lexikon des Mittelalters V*, München 1999, 321-322.

¹⁰ М. Антоновић, *нав. дело*, 150.

Најбројнија и најјача словенска племена или племенски савези била су Ободрити (*Abodriti, Obotriti*), Велети (*Weleti, Wilzi*) и Сорби (*Sorbi, Surbi*). О њиховој територији сазнајемо из извора IX века, пре свега из дела анонимног Баварског географа.¹¹

На обали Балтичког мора, између Киелског фјорда и средњег тока реке Варнов живели су Ободрити. Они се у изворима први пут помињу 781. године као савезници Карла Великог у рату са Саксонцима. Њихов најважнији град је био Мекленбург (*Magnapolis*). Они су чинили језгро племенског савеза и владали су над Вагрима (*Waari, Waigri*) у Источном Холштајну чији је центар био у Олденбургу и Варнима (*Warnabi*) који су живели између река Милдениц и Варнов.¹²

Источно од Ободрита живели су Велети. Они се у изворима први пут јављају 738. године, а 789. су били савезници Саксонаца у рату са Францима и Ободритима. Након тог рата морали су да признају врховну франачку власт и плаћају трибут. Велети су такође били вође племенског савеза. Под њиховом влашћу су се налазили још Кесини (*Kuscini, Chizzini*) на доњем току реке Варнов, Цирципани (*Zcirizspanis*) настањени између река Рекниц, Требел и Пена (по којој су добили име), Толенжани (*Tollensani*) покрај Толенског језера и Ратарии (*Retharii, Redarii*) који су живели на горњем току реке Хавел. Поред ова два велика племенска савеза на обалама Балтика су живела и друга мања словенска племена. Острво Риген настањивали су Рујани (*Rugii*). На острву се налазило важно словенско светилиште Аркона. Украни су живели на реци Укер и спомињу се први пут 934 године. На територији данашње Помераније живели су Поморани. Јужно од Ободрита и Велета у Алтмарку и Хановерском Вендланду живели су Линони (*Linones*). Њихов најважнији град био је Ленцен на Лаби. Поред Линона живели су Стодорани или Хевели (*Hevelli*). Они су настањивали територију између река Хавел и Шпре. Њихов најбитнији град је био Бранденбург. На подручју између Лабе и Сале најзначајније племе су били Сорби. Они су такође образовали племенски савез у чији састав су улазили Далеминци или Гломачи, Нелетићи (*Neletici*) и друга мања племена. Поред Сорба живели су

---

¹¹ S. Rossignol, *нав. дело*, 87.

¹² J. Herrmann, *Wohnsitze der slawischen Stämme und Stammesgruppe*. In: *Die Slawen in Deutschland: Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neißة vom 6. bis 12. Jahrhundert* (hrsg. J. Herrmann), Berlin 1983. 8; (у даљем тексту *Die Slawen in Deutschland*)

Лужичани и Милцени који су им били блиски и током деветог века били су под влашћу Сорба.¹³

3.1. Градови и тргови

По досељавању, Словени су живели у кућама од дрвета и малим насељима. Бавили су се претежно земљорадњом, док је занатска производња током седмог века била ниска. Већ од осмог века почиње процес политичког укрупњавања и урбанизације.

Долине великих река привлачиле су насељенике јер су пружале могућност лакше комуникације и обраду плодне земље. Комуникација копном је била отежана услед постојања великих шума. Тако је територија Ободрита и Велета била одвојена густим шумским појасом од змеље Хевела. Други шумски појас раздвајао је земљу Хевела и Сорба, док су Сорби били одвојени од чешких племена захваљујући планинском венцу Рудне Горе. Од VII века Словени оснивају прве градове које у изворима срећемо под називом *civitates* и *urbes*.¹⁴ Град је био центар политичког живота, у њему се налазило седиште владара и династије.

Словенски градови на обали Балтика били су важни трговачки центри. Формирали су се на ушћу великих река попут Лабе, Одре или Пене у море ради лакше комуникације са унутрашњошћу. Представљали су спону између Централне Европе и градова на југу Скандинавије и Источног Балтика. Преко њих се кретала и поморска трговина са Медитераном, а били су и места културног контакта, нарочито између Словена и Викинга.

Први словенски градови на обали Балтика били су Олденбург, Рерик, Аркона, Менцлин, Волин и Шћећин на ушћу Одре. Они су настали двадесетих година VIII века. Били су важни трговачки центри, у почетку нису били утврђени, то се десило тек крајем

---

¹³ Исто, 8-9.

¹⁴ Исто, 17.

деветог века. У десетом веку се око утврђених градова јављају подграђа (Suburbium). Могуће да је то последица повећане економске активности и прилива новог становништва.¹⁵ Извозили су дрвну грађу, крзно, домаће животиње, ћилибар, житарице, а најзначајнији извозни производ су били робови. Највише су увозили оружје и занатске производе.

Баварски географ је забележио да су Ободрити имали педесет три града, Велети деведесет пет, Лужичани и Милцени тридесет а Хевели осам.¹⁶

3.2. Граница

Границе нису биле само места раздвајања, већ и контакта. Преко њих је текла трговина, вршена је културна размена и долазило је до примања политичког утицаја.

Најпогодније место за контакт између Немаца и Словена било је подручје Тирингије између Сале и Лабе. Тирингија је била густо насељена и економски развијена захваљујући великом броју обрадивих површина. Често су се у изворима јављала словенска и тиринжанска села једна поред других. Словени су у потрази за територијом прелазили и реку Салу и насељавали се у крајевима под немачком влашћу.

Прва граница између Франака и Словена била је *limes Sorabicus*. Он се јавља први пут у аналима манастира Фулда 849. године. Да није у питању обична граница већ територија види се и на основу тога што је имала свог заповедника који је носио титулу *dux Sorabici limitis*. Први *dux* био је Танкулф од 849. до 873. године. Његова улога била је заштита од словенских упада и убирање трибута. *Limes Sorabicus* је постојао до краја деветог века након чега нестаје из извора. Највероватније је дошло до краха франачког система одбране након слабљења централне власти и појаве Мађара. Границе и опсег

---

¹⁵ F. Biermann, *Central Place and Periphery in Early and High Medieval North-Eastern German Territory, Town and Country in Medieval North Western Europe: Dynamic Interactions*, (edited by A. Wilkin), Turnhout 2015, 55.

¹⁶ J. Herrmann, *Frühe Städte und Handwerkssiedlungen, Die Slawen in Deutschland*, 232.

лимеса не могу се са сигурношћу утврдити, али се претопставља да су пратиле ток реке Сале.¹⁷

Најефикаснији вид одбране било је подизање тврђава. Прва утврђења Словени су почели да граде у осмом веку. Обично су била кружног облика, грађена од дрвета и земље. Зидине тврђава су у просеку биле високе десет метара. Често су се налазиле поред река и око њих је био ископан јарак са водом.

Служиле су као склониште за одбрану од непријатеља, као места окупљања и складиштења робе. Са почетком десетог века број утврђења нагло расте. Највероватније као последица доласка на власт Хајнриха I и његове агресивне политике према Словенима. Данас је познато више од 600 словенских тврђава насталих у десетом веку.¹⁸

Најгушћи распоред тврђава био је у земљи Сорба. Друга племена попут Ободрита, Велета и Хевела имала су мањи број утврђења која су покривала већи географски простор. Сорби су били први на удару Хајнрихових снага па је то могао бити разлог за подизање утврђења.¹⁹

3.3. Друштвено уређење Словена

Најдоминантнији облик политичке организације Словена било је племе. На челу племена налазио се кнез који се у латинским изворима јавља као *dux*, *princeps* или *rex*. Развој кнежевске власти био је карактеристичан за свако племе и имао је другачији исход у зависности од величине племена и његовог положаја. Тако је код Ободрита дошло током деветог и десетог века до јачања моћи кнеза и формирања прве словенске династије, Наконида, која је владала од краја деветог до краја десетог века, док је међу Сорбима рано дошло до опадања моћи кнеза и разједињавања земље на мање територије.²⁰

---

¹⁷ *Lexikon des Mittelalters V*, München 1999, 1992-1993.

¹⁸ B.S. Bachrach, D. S. Bachrach, *The Cost of Fortress Construction in Tenth-Century Germany: The Case of Hildagsburg*, *Viator* 45 (3) 2014, 25. (у даљем тексту: *The Cost of Fortress Construction*)

¹⁹ S. Brather, *The Western Slavs of the Seventh to the Eleventh Century- An Archaeological Perspective*, *History Compass* 9 (6) 2011, 464.

²⁰ W. H. Fritze, *Probleme der abodritischen Stammes- und Reichsverfassung und ihrer Entwicklung vom Stammesstaat zum Herrschaftsstaat*. In: *Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder* (hrsg. Herbert Ludat), Gießen 1960, 179.

Улога владара је најбоље посведочена у изворима. Владар предводи војску, објављује рат и склапа мир. Власт се наслеђује у оквиру породице. Најранији познати словенски владар био је Драговит. Он се у изворима јавља 789. године као противник Карла Великог. Прве династије се јављају у деветом веку. О њима знамо јако мало и њихов значај се разликује од племена до племена. Код Велета је важио обичај да синови владара добијају одређену територију на управу, а престо се наслеђивао примогенитуром. Велети су у десетом веку укинули институцију владара и управљали путем сабора племића.²¹

Поред владара постојало је крупно племство које се у изворима јавља као *primores*. Они су могли бити кнезови мањих племена или чланови владарске породице. О њиховој улози знамо јако мало. Познато је да су сачињавали сабор (у изворима *vulgus*) који је бирао новог владара. Припадници нижег племства познати су као *meliores ac praestantiores*. Они су управљали тврђавама и селима. Могуће је да су били вође појединачних родова.²²

Словени између Лабе и Одре нису успели да формирају праву државну организацију попут Чеха и Пољака. Неки од разлога за то су: племенски отпор, недостатак државне администрације и противљење христјанизацији.

3.4. Војска

Најбројнији вид словенске војске била је пешадија (*militia*). Поред пешадије знамо да је постојала и тешка оклопљена коњица *sattelites* или *consilarii*. Они су највероватније у замену за војну обавезу добијали земљу и били дужни да се одазову кнежевом позиву у случају рата. Знамо да су учествовали у биткама против Немаца, попут Рекница 955. године, а 983. године учествовали су као помоћни одред Отона II у походу на Италију.²³

4. Хајнрих I и Словени

Политичка ситуација за словенска племена између Лабе и Одре битно се променила са сменом династија 919. године. Центар политичких збивања се померио из

---

²¹ J. Herrmann, E. Engel, *Gesellschaftliche und politische Struktur, Die Slawen in Deutschland*, 256.

²² W. H. Fritze, *нав. дело*, 181.

²³ Исто, 197.

Ахена и долина Мајне и Рајне ка Саксонији. Словени су тако уместо периферних народа постали први суседи нове државе.

Још пре него што је постао војвода Саксоније Хајнрих је 905/6. године повео један поход против Гломача. Поход није имао веће политичке последице јер су Словенима притекли у помоћ Мађари, али је утро пут којим ће ићи и сви наредни походи Хајнриха на исток.²⁴

4.1. Ступање Хајнриха на престо

Хајнрих је потицао из породице саксонских војвода. Његов најстарији предак за кога знамо био је његов деда Лиодолф (умро 866. године). Отац Хајнрихов био је војвода Отон (умро 912. године). Након очеве смрти Хајнрих је најпре постао војвода Саксоније, а затим након смрти краља Конрада крајем 918. године, постао је краљ Источне Франачке. На сабору у Фрицлару у мају 919. године Хајнрих је проглашен за краља.²⁵

Његовим ступањем на престо почиње нови период у историји Централне Европе. Немачки историчари су између тридесетих и седамдесетих година двадесетог века развили идеју да је са доласком Хајнриха на престо отпочела историја немачке државе. Немачка држава је настала на темељима каролиншке администрације и традиције.

4.2. Мађарска опасност

Немачке земље су почетком десетог века биле изложене пљачкашким упадима Мађара. Стара франачка политика на источним границама је пропала са порастом моћи Мађара. Хегемонија коју су још Каролинзи успоставили над Чешком и Моравском је уништена 907. године поразом баварске војске код Пресбурга. Затим је још једна војска краља Лудвига Детета (899-911) поражена у бици код Аугзбурга 910. године. Након ових победа Мађари су своју сферу утицаја проширили на Словене поред Лабе и Сале. Подржали су склапање савеза између словенских племена ради лакше одбране од Немаца.

---

²⁴ D. S. Bachrach, *Henry I of Germany's 929 military campaign in archeological perspective*, *Early Medieval Europe* 21 (3) 2013, 310.

²⁵ H. Keller, *Die Ottonen*, Berlin 2006, 23-24.

Тако је 906/7. године склопљен савез између Чеха и Хевела који је потврђен удајом хевелске принцезе Драхомире за чешког кнеза Вратислава.²⁶

Битан члан у мађарској политици према Немачкој било је племе Гламоча. Преко њихове територије Мађари су покретали војне походе ка Тирингији и Саксонији. Знамо да су тако у Тирингију упали 908, 912, 915. и 924. године.²⁷ Такође Видукинд нас обавештава да су Гламочи Мађарима давали водиче који би их превели преко Лабе и Сале у немачку територију.²⁸ Пошто није могао да победи Мађаре Хајнрих је пристао на плаћање трибута у замену за мир 924. или 926. године. Захваљујући миру са Мађарима Хајнрих се могао посветити реорганизацији војске и одбране као и спровођењу нове политике према Словенима.

4.3. Војна реформа

Како би заштитио земљу од упада непријатељске војске, краљ Хајнрих I се посветио обнови старих и изградњи нових утврђења. Приликом подизања тврђава Хајнрих је водио рачуна о снази непријатеља у датом подручју и облику терена. Зидине тврђава су биле од дрвета и нису имале торњеве. Било је и изузетака, као тврђаве у Магдебургу и Хилдесхајму које су биле од камена и имале су торњеве. Главну реч о подизању утврђења имао је краљ. У случају да је неки племић хтео да подигне утврђење морао је да тражи одобрење владара.²⁹

Нова утврђења која је Хајнрих градио имала су два реда зидова, један унутрашњи и један спољашњи. Изградња тврђава је била планска, оне нису подизане као изоловане целине, већ као део ширег војног система како би контролисали трговачке путеве, штитиле прилаз ка великим градовима или прелазе преко река. Често су биле малих димензија, са дужином зида од 250 метара. Имале су дефанзивну улогу у случају напада непријатеља служиле су као склониште, али и офанзивну, јер се у њима налазила војна

²⁶ H. Ludat, *An Elbe und Oder um das Jahr 1000. Skizzen zur Politik des Ottonenreiches und der slavischen Mächte in Mitteleuropa*, Köln 1971, 14.

²⁷ D. S. Bachrach, *нав. дело*, 311.

²⁸ Widukind, *Deeds of the Saxons*, trans. B. S. Bachrach, D. S. Bachrach, Washington 2014, 31. (у даљем тексту: *Deeds of the Saxons*)

²⁹ B.S. Bachrach, D. S. Bachrach, *The Cost of Fortress Construction* 28.

команда и окупљала се војска за рат. Такође, краљ је одредио да се у тим тврђавама састаје суд и одржавају фестивали.³⁰

Посаду тврђава попуњавали су *agrarii milites*. Краљ је наредио да се сваки девети *agrarii milites* пресели у утврђење. Њихов задатак била је заштита тврђаве, рад на обнови зидина и складиштење залиха. Пошто је био везан за тврђаву његове радове у пољу преузимали су преосталих осам *agrarii milites*. Претпоставља се да *agrarii milites* нису учествовали у офанзивним акцијама, већ само у одбрани.³¹ У историографији још није разјашњено питање ко су тачно били ти војници. Данас постоје две школе мишљења по том питању. Прва сматра да су *agrarii milites* били слободни људи (*liberi*) који су у тренутку опасности организовани као војне посаде у тврђавама. Друга школа сматра да су у питању били зависни сељаци (*ministeriales*) који су настањивали краљеве поседе и поред радне обавезе имали и задатак да попуњавају посаде тврђава.³²

За попуњавање посада тврђава Хајнрих је користио и разбојнике (*latrones*). У замену за помиловање они су груписани у посебне војне јединице и размештани на граници према Словенима. За своју службу добијали су земљу на освојеној словенској територији. Они су имали слободу да пљачкају словенска села и отимају стоку. Једна посебна војна формација од тих разбојника формирана је у тврђави Мерсебург.³³

Друга војна формација коју је Хајнрих основао били су *miles armatus*. То су били тешко оклопљени коњаници. Они су чинили основ Хајнрихове нове тактике против Словена и Мађара. Они нису морали да обрађују земљу, од владара су добијали земљишни посед и део словенског трибута.³⁴

4.4. Поход против Словена 928-929. године

Када је привео реформе крају, краљ Хајнрих се посветио Словенима на граници. Њихово покораване било је највероватније мотивисано стратешким разлозима. Ако би успоставио контролу над њиховом територијом то би Мађарима онемогућило упаде у

---

³⁰ Исто, 51.

³¹ C. R. Bowlus, *Die Schlacht auf dem Lechfeld*, Ostfildern 2012, 77.

³² K. Leyser, *Medieval Germany and its neighbours 900-1250*, London 1982, 15.

³³ Widukind, *Deeds of the Saxons*, 66.

³⁴ K. Leyser, *нав. дело*, 23.

центар његове земље, Саксонију и Тирингију. Ратови краља Хајнриха I против Словена вођени су превасходно као опсаде градова без већих батака.

Први на удару били су Хевели. Након што је пробио њихову одбрану на Лаби и победио их у мањим отвореним борбама, опсео је њихов најзначајнији град Бранденбург. Опсада је трајала током зиме 928-929. године и завршила се предајом града. Хајнрих је као заробљеника узео кнеза Хевела Тугумира. Он је заједно са својом ћерком прешао на краљев двор. У Бранденбургу је Хајнрих распоредио војну посаду и град је постао упориште за ширење немачке власти даље према Одри. Бранденбург је био значајан као трговачки центар и место поред кога је водио трговачки пут који је спајао Лабу са Одром. Након освајања Бранденбурга Хајнрих се са војском упутио у земљу Гламоча. Ту је опсео тврђаву Гана и освојио је након двадесет дана. Одрасли мушкарци су побијени, а деца и жене су одведени као робље. У земљи Гламоча основао је тврђаву Мајсен која је служила као војно упориште Немаца у словенској земљи. Затим се из земље Гламоча спустио на југ и напао Чехе. У пролеће 929. године опсео је Праг, престоницу чешког кнеза Болеслава, и изнудио његову предају. Кнез се обавезао на прихватање вазалних обавеза и плаћање трибута. Након ових успеха краљ Хајнрих се вратио назад у Саксонију.³⁵

4.5. Битка код Ленцена 929. године

Видукинд наводи да је краљ Хајнрих у походу 928/9. године на плаћање данка приморао Ободрите, Велете, Хевеле, Гламоче, Чехе и Ратаре.³⁶ Међутим отпор Словена био је јачи него што је краљ очекивао. Одмах након што се вратио у Саксонију дошло је до првих побуна. На чело устанка против немачке доминације стали су Ратари. Одбили су плаћање трибута и током лета 929. године опсели и освојили немачко утврђење Валслебен (*Wallislevu*) на реци Ухти. Валслебен је контролисао пут који је водио из Магдебурга ка Бранденбургу.³⁷ Овај успех подстакао је и друга племена на побуну.

Као одговор на побуну Саксонци су окупили војску на челу са легатом провинције Ратара војводом Бернхардом и војводом Титмаром. Војска се упутила ка Лаби и граду

---

³⁵ Widukind, *Deeds of the Saxons*, 50-51.

³⁶ Исто, 51.

³⁷ С. R. Bowlus, *нав. дело*, 101.

Ленцену. Он је био битан словенски град у земљи Линона јер се поред града налазио природни прелаз преко реке Лабе.³⁸

Детаљан ток битке забележио је Видукинд. Након пет дана опсаде, Саксонци су добили обавештење да у помоћ опседнутима долази војска Ратара. Због тога је Бернхард одлучио да предузме напад у зору петог септембра и освоји град. Војска се пре јуриша причестила. Први јуриш на тврђаву предводио је лично Бернхард, али је био одбијен. Терен на коме се битка водила био је блатњав и тешко проходан јер је током ноћи падала јака киша. То је спречило Бернхарда да ефикасно употреби своју коњицу. Други налет на тврђаву почео је у подне. Словени су своју војску извели из тврђаве и припремили се за битку на отвореном пољу. Војске две стране су биле изједначене све док војвода Титмар није повео својих педесет коњаника (*miles armatus*) у битку. Коњица је потиснула словенску војску до оближње мочваре и ту је потпуно уништила. Наредног дана град Ленцен се предао.³⁹

Град је због предаје поштеђен разарања и пљачке. Становништву је допуштено да напусти Ленцен. Имовина кнеза Ленцена и његови робови су узети као ратни плен, а његова жена и деца су одведени као заробљеници. Након овог успеха преостала побуњена словенска племена су положила оружје и прихватили плаћање трибута.

Битка код Ленцена је значајна из два разлога. Стабилизovala је немачку границу на Лаби и успоставила мир са Словенима на истоку. У бици се први пут у изворима јавља тешка коњица и показује се њен значај у борби. Тако су у ратовима са Словенима 928-929. године Немци стекли неопходно тактичко искуство које их је припремило за рат са Мађарима.

Краљ Хајнрих I је до краја своје власти водио ратове са Словенима. У изворима је забележено да је 931. године напао Ободрите и присилио их на плаћање данка, док је кнез Ободрита прихватио хришћанство. Наредне године је из своје тврђаве Мајсен повео поход у земљу Милцена и Лужичана и заузео њихов најважнији град *Liubusua*. У земљи

---

³⁸ F. Biermann, *Die Schlacht bei Lunkini*. In: *Slawen and der unteren Mittelbe*, (hrsg. K.-H. Willroth), Weisbaden 2013, 152.

³⁹ Widukind, *Deeds of the Saxons*, 53.

Лужичана Хајнрих је подигао утврђење Бауцен. Године 934. приморао је Укране на плаћање трибута.⁴⁰

4.6. Организација власти над Словенима за време Хајнриха I

Главни циљ политике краља Хајнриха према Словенима био је њихово политичко разједињавање и спречавање стварања јаког словенског савеза на границама његове државе. Такође распоређивањем својих трупа на словенској територији онемогућио је брзе мађарске упаде у Саксонију.

Како би што боље контролисао територију Словена Хајнрих се посветио подизању утврђења у њиховој земљи. Тако је основао немачке тврђаве Бранденбург, Мерсебург и Мајсен. У њима се налазила немачка посада која је била задужена за очување мира и убирање трибута. Словенска племена су прихватила краљеву врховну власт, али нису била интегрисана у немачку државу. Краљ Хајнрих је за контролу словенских племена именовоа легате. Поред Бернхарда који је био легат за земље Ратара познат нам је и Зигфрид, који је био легат Сорба до 937. године, са средиштем у Мерсебургу. Они највероватније нису живели у словенским земљама, већ су у њих долазили по потреби, ради убирања трибута. Легат је био задужен и за чување трибута и његово дељење војним посадама. Словени су трибут плаћали крзном, дрвном грађом, домаћим животињама, медом и воском, сребром и робљем.⁴¹

5. Отон I и Словени

Након смрти Хајнриха I 936. године на немачки престо је ступио његов син Отон. Његову власт је обележила промена политике према Словенима. За разлику од оца који је био задовољан плаћањем трибута и вазалним обавезама Словена, Отон се одлучио да њихову земљу укључи у састав своје државе и успостави државну и црквену администрацију.

5.1. Ратови са Словенима 936-955. године

---

⁴⁰ S. Epperlein, *Voraussetzungen, Ursachen und Charakter der ersten Etappe der feudalen deutschen Ostexpansion im 10. und 11. Jahrhundert*. In: *Die Slawen in Deutschland*, 337.

⁴¹ Исто, 338.

У првим годинама своје владавине Отон је наставио политику свог оца. Од Словена је захтевао плаћање трибута и испуњавање вазалних обавеза. Власт коју је краљ Хајнрих успоставио над Словенима је и даље била крхка. Тако је одмах након смрти Хајнриха дошло до побуне словенских племена. Први су се опет побунили Ратари, а после њих и друга племена, Украини и Чеси. На Ратаре је краљ Отон I послао војводу Хермана Билунга. Он је током 936. године победио војску Ратара и вратио их у вазални положај.⁴²

Почетком 939. године побунили су се Хевели и Ободрити. Најопаснији је био устанак Хевела јер су успели да освоје тврђаву Бранденбург. Отон није могао да игнорише стратешки значај ове тврђаве па је послао војску да поврати град. Пошто опасдом нису могли да га освоје Немци су прибегли лукавству. Послали су у Бранденбург кнеза Тугумира који је био немачки заробљеник како би преузео власт и повео устанак. Хевели су прихватили Тугумира и његову пратњу. Након што је ушао у град током једне ноћи уклонио је стражу са капије и омогућио улазак Немаца у град. На тај начин Немци су успели да очувају контролу над својим северноисточним територијама.⁴³ Како би очувао контролу на земљом Сорба и спречио могући устанак Отон је 950. године напао Чешку и покорио чешког кнеза Вацлава.⁴⁴

Отон је највише проблема имао са Словенима на северу и североистоку своје земље. Тако су Ободрити 953/4. године искористили побуну племства против краља Отона и подигли нови устанак и кренули у пљачкашке походе. За разлику од њих територија Сорба је остала мирна и под јаким немачким утицајем.⁴⁵

5.2. Битка на реци Рекниц

Најзначајнија битка између Саксонаца и Словена у десетом веку била је битка на Рекницу. Захваљујући исцрпном извештају Видукнда из Корвеја добро смо информисани о току битке, али и о узроцима и последицама саме борбе.

Почетком 955. године краљ Отон се припремао за коначни обрачун са Мађарима. Због тога је прикупио војску из целе краљевине и упутио се у сусрет мађарској војсци ка

---

⁴² Исто.

⁴³ Н. Ludat, *нав. дело*, 10.

⁴⁴ С. R. Bowlus, *нав. дело*, 135.

⁴⁵ Н. Ludat, *нав. дело*, 11.

Аугзбургу. Страхујући од могуће словенске побуне краљ са собом није повео војску Саксоније, већ ју је оставио у земљи да штити границе. У одсудној бици на Лехфелду током августа 955. године Отонова војска је победила Мађаре и отклонила вишедеценијску опасност од немачких граница. Након саме битке у краљев логор је пристигла делегација Словена која је нудила плаћање трибута, у замену за аутономију. Међутим Отон више није био заинтересован за очување вазалних односа, уместо тога захтевао је од словенске делегације потпуно покорвање. Пошто нису могли да пристану на услове, Словени су напустили Отонов војни логор.⁴⁶

Вођа словенског отпора био је кнез Ободрита Стоигнев из династије Наконида, док су саксонску војску предводили краљ Отон и *comes* Геро. Саксонци су први кренули у напад и упали на територију Ободрита. Пробили су се све до реке Рекниц у данашњем Мекленбургу где су поставили логор. Одсудна битка се одиграла 16. октобра 955. године. Саксонци су захваљујући надмоћи својих коњаника успели да победе словенску пешадију. Кнез Стоигнев је покушао да побегне са бојног поља, али су га Саксонци ухватили у једној мочвари и одсекли му главу. Одсечену главу кнеза поставили су на копље и заболи на бојном пољу. У бици је заробљено седамсто војника и они су наредног дана погубљени.⁴⁷ Након Рекница Словени су били пацификовани за наредних тридесет година.

5.3. Марке

Како би што ефикасније спровео своју политику према Словенима, краљ Отон је на почетку владавине у ратове са Словенима укључио моћне породице Источне Саксоније. Саксонско племство је било заинтересовано за рат због ширење својих поседа, нарочито на подручје Сорба, између Лабе и Сале. Две најзначајније породице које су укључене у нову политику биле су породица Билунга и породица војводе Гера.

Ради ефикаснијег управљања и јачања државне администрације Отон је напустио систем легата у словенским земљама које је увео његов отац Хајнрих. Уместо тога Отон је територију покорених Словена током четрдесетих и педесетих година почео да организује у марке. Марка је била војно-административна територије са јаким војним јединицама које

---

⁴⁶ G. Labuda, *Zur Gliederung der Slawischen Stämme in der Mark Brandenburg (10.-12. Jahrhundert)*. In: *Jahrbuch für die Geschichte Mittel-und Ostdeutschlands* 42 (1994), 131.

⁴⁷ Widukind, *Deeds of the Saxons*, 135.

су чувале земљу од упада или побуде Словена. Марке су формиране од територија које су припадале самом краљу. Процес изградње марки разликовао се од региона до региона, и текао је различитом брзином.

Прва марка јавља се у изворима 941. године, а на њеном челу налазио се *comes* Геро. Територија Герове марке није тачно утврђена али се претпоставља да је била највећа од свих немачких марки протежући се од Бранденбурга на северу до земље Сорба на југу.⁴⁸

На северу земље, на граници према Ободритима формирана је марка Хермана Билунга. Она се простирала између река Траве и Пене. У земљи Сорба, на југоистичној граници Отонове државе прве марке се јављају 968. године. То су биле марке Мајсен, Мерсебург и Цајц.⁴⁹ Марке нису биле стабилне територије, могле су да мењају своје границе сходно тренутним политичким приликама или породичним односима.

Након смрти војводе Гера 965. године, његова велика марка је раздељена на мање и додељена племићким породицама источне Саксоније. То су биле породице: Екехардини, грофови Валбека, и Ветини.⁵⁰

Херман Билунг и Геро су имали звање *princeps militiae*, односно маркгрофа. У изворима се јављају и са звањима *comes* или *marchio*. Маркгроф је био краљев заступник који је у својој личности обједињавао цивилну, војну и судску власт.⁵¹

Марке су биле подељене на мање административне јединице познате као бургварди. *Burgwardum* су чинили утврђење (*civitas*) које је служило као центар и неколико околних села (најчешће око 10) која су била у његовој заштити. Они се у изворима јављају током шездесетих година десеток века. Први бургварди јавили су се у околини Магдебурга и Мерсебурга, а најгушћи распоред бургварда био је у земљи

---

⁴⁸ W. Schlesinger, *Zur Gerichtsverfassung des Markengebiets Östlich der Saale im Zeitalter der Deutschen Osiedlung*. In: *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschland* 2 (1953), 5.

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ C. Lübke, *Magdeburg und seine östlichen Nachbarn in der Zeit des heiligen Adalbert*. In: *Bohemia* 40 (1999), 45.

⁵¹ W. Schlesinger, *нав. дело*, 6.

Сорба.⁵² Тврђаве бургварда су грађене покрај река или на важним путевима ради лакше одбране.

Поред главног утврђења сваки бургвард је имао и неколико мањих тврђава које се спомињу као *castella* или *oppida*. Посаде тих утврђења биле су малобројне и имале су здатак да штите села од пљачкашких банди и пружају склониште трговцима. Још један вид утврђења који је постојао у бургвардима били су замкови племића (*curtes*).⁵³

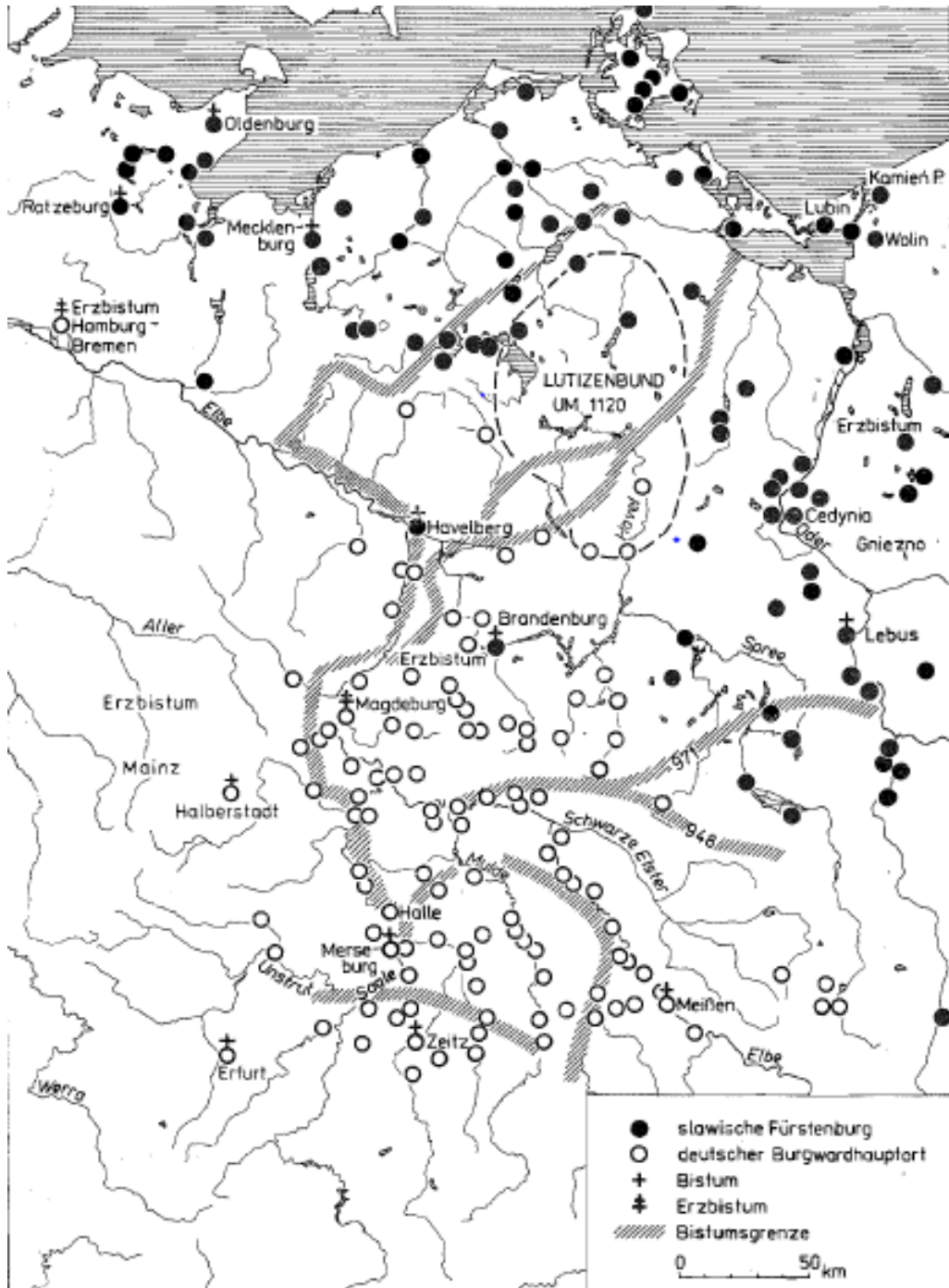
Становништво бургварда је било измешано и у њему су живели и Немци и Словени. Сви становници бургварда су имали радну обавезу да учествују у одржавању и обнови зидина тврђаве. У центру бургварда је обично постојао суд. Словенима у бургвардима је суђено по њиховом обичајном праву. Војне посаде бургварда често су биле сачињене од мешаних словенских и немачких јединица. А у оквиру бургварда очувало се и ниже словенско племство.⁵⁴

---

⁵² G. Baaken, *Königtum, Burgen und Königsfreie. Studien zu ihrer Geschichte in Ost Sachsen*. In: *Reihe: Vorträge und Forschungen* 6 (1981), 74.

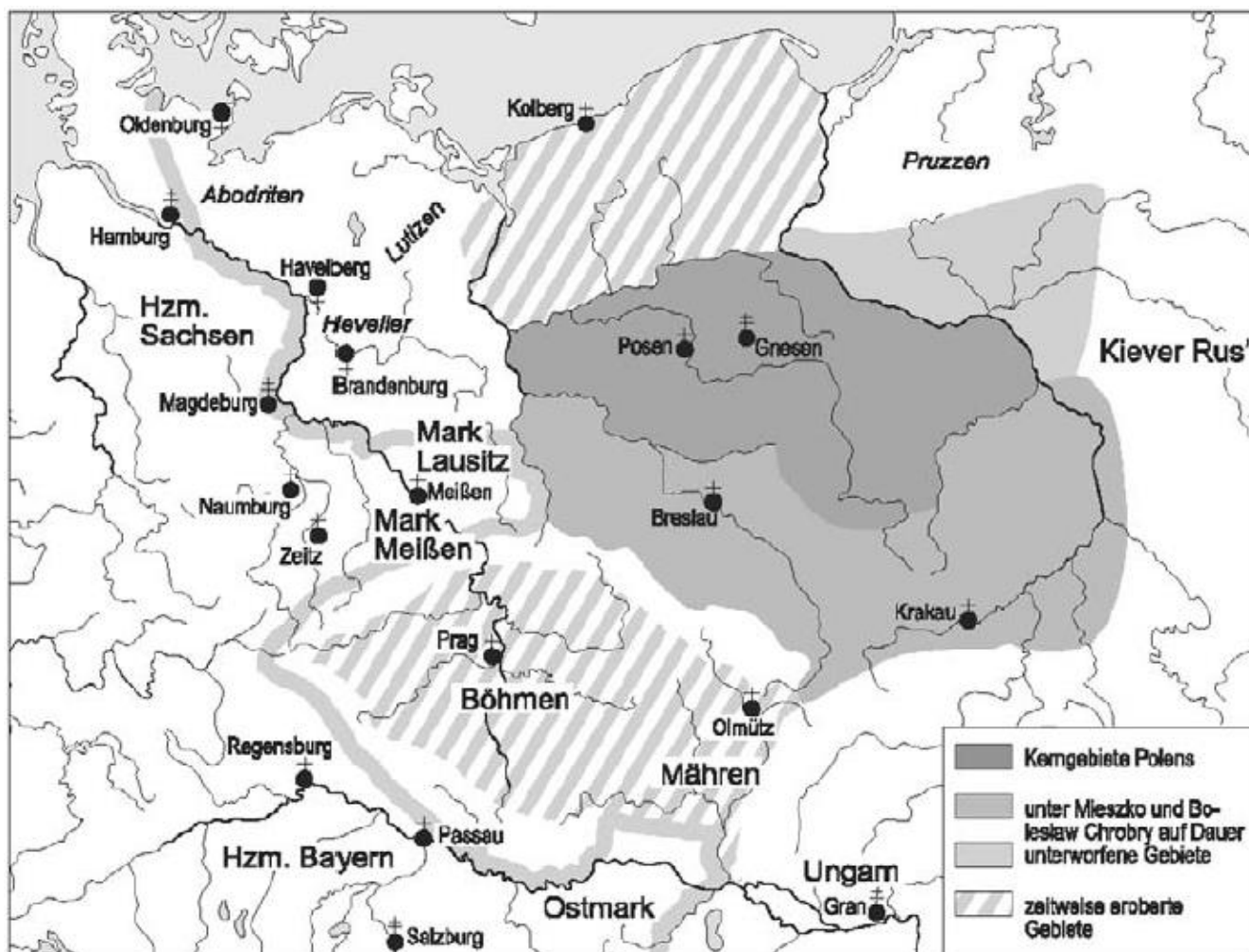
⁵³ J. W. Thompson, *Feudal Germany II*, Chicago 1928, 483.

⁵⁴ W. Schlesinger, *нав. дело*, 10.

Карта 1. *Распрострањеност бургварда на словенској територији од X до XI века*⁵⁵

⁵⁵ J. Herrmann, W. Coblenz, *Burgen und Befestigungen*. In: *Die Slaven in Deutschland*, 218.

Карта 2. Централна Европа око хиљадите године⁵⁶

⁵⁶ S. Brather, *Archäologie der westlichen Slawen*, Berlin 2008, 78.

6. Покрштавање Словена

Црква је још од VIII века слала мисионаре у земље Словена између Лабе и Одре. Први мисионарски подухвати нису били организовани, деловали су независно једни од других и постизали су различите успехе. Исходишта првих мисија били су велики градови попут Регенсбурга (739), Вирцбурга (741) и Ајхштата (743). Један од првих мисионара био је свети Ансгар који је у почетком деветог века на путу за Данску и Шведску покрестио један број словенских робова.⁵⁷

Словенско племство је било отворено према хришћанском утицају и пристајало је на покрштавање. Први словенски владари покрштени су почетком IX века. Током целог деветог века било је покушаја да се поједина словенска племена покрсте, али ти покушаји нису били дуготрајни, често би генерацију која је примила хришћанство сменила нова генерација пагана. Разлози за овакав отпор су бројни, али је можда најважнији то што током деветог века није постојала права црквена организација у словенским земљама. Она ће се развиди тек у десетом веку под покровитељством немачке државе.⁵⁸

6.1. Оснивање првих бискупија

Са ступањем краља Отона на престо почиње процес планског покрштавања словенских племена. Због тога је најпре било неопходно успоставити немачку централну власт и формирати марке и бургварде. Зато се прве бискупије формирају тек након оснивања марке почетком четрдесетих година десетог века. Најстарије бискупије на територији Словена између Лабе и Одре биле су Бранденбург и Хавелберг, основане 948. године. За бискупију у Бранденбургу сачувана је оснивачка повеља па се зна тачан датум

---

⁵⁷ J. W. Thompson, *нав. дело*, 467.

⁵⁸ A. P. Vlasto, *The Entry of the Slavs into Christendom*, New York 1970, 144.

оснивања, први октобар 948. године.⁵⁹ Оне су својим опсегом покривале целокупну територију Хевела. Бискупије су по оснивању биле подређене надбискупији у Мајнцу. Бранденбург и Хавелберг су због свог географског и политичког значаја одабрани као центри бискупија и у њима су исте године подигнуте цркве.⁶⁰ За покрштавање Ободрита и Словена на северу основана је 968. бискупија Олденбург која је била под јурисдикцијом надбискупа Хамбурга.⁶¹

6.2. Оснивање надбискупије у Магдебургу

Магдебург се први пут у историјским изворима јавља 805. године као трговачки центар и гранична тврђава на Лаби у држави Карла Великог. Затим се поново губи у изворима све до 936. године када се спомиње као посед Отонове прве супруге Едит.⁶²

Од времена краља Отона Магдебург је почео да се претвара у најважнији град на истоку немачке државе. Постао је омиљено краљево место за боравак и центар династичке идеологије саксонске династије. У септембру 937. године Отон је у граду подигао бенедиктински манастир посвећен Светом Маврикију. Манастир је био изузет из судске надлежности локалног грофа, а братство манастира је стекло право да само бира опата. Током целе своје власти Отон је манастиру придавао посебну пажњу, у њему је сахрањена његова прва супруга Едит 946. године, а и сам Отон је хтео да буде сахрањен у Магдебургу.⁶³

Мисао о оснивању надбискупије за све Словене источно од Лабе јавила се Отону након победа код Лехфелда и на Рекницу 955. године. О плану оснивања надбискупије сазнајемо први пут 955. године. У јесен те године Отон је папи Агапету II (946-955) послао опата манастира Фулда Хадамара. Тачан разлог посете није нам познат, али је сачувано писмо надбискупа Мајнца Вилхелма (954-968) папи у ком се Вилхелм оштро успротивио формирању нове надбискупије. Вилхелм је сматрао да ће формирање

---

⁵⁹ D. Kurze, *Otto I und die Gründung des Bistums Brandenburg: 948, 949 oder 965?* In: *Jahrbuch für Brandenburgische Landesgeschichte* 50 (1999), 30.

⁶⁰ Н. Ludat, *нав. дело*, 12.

⁶¹ Исто.

⁶² Stefan Pätzold, *Die Anfänge des Christentum an der mittleren Elbe von der Ankunft der ersten Glaubensboten bis zur Gründung der Erzbistums Magdeburg im Jahr 968.* In: *Concilium medii aevi* 3 (2000), 136.

⁶³ Исто, 147.

надбискупије у Магдебургу оштетити његову надбискупију јер ће из ње бити изузете бискупије Бранденбург и Хавелберг.⁶⁴ Због његовог противљења Отон је на неколико година одустао од даљих планова.

Други покушај Отон је спровео током 961. и 962. године. Тада је намеравао да укине бискупију Халберштат и њеног бискупа Бернарда (923-968) устоличи на место надбискупа Магдебурга. План је у фебруару 962. године подржао папа Јован XII (955-964) и у повељи од дванаестог фебруара дао одобрење за оснивање надбискупије. Поред оснивања надбискупије папа је допустио Отону да на подручју магдебуршке надбискупије оснује нове бискупије. Такође папа је у повељи као разлог за оснивање надбискупије навео Отонове заслуге у покрштавању пагана и заштити хришћана. Према папиној повељи магдебуршка надбискупија није имала дефинисане источне границе. То је био део Отоновог плана да Магдебург постане мисионарски центар за цео исток Европе.⁶⁵ Међутим упркос папиној подршци Отон није успео да спроведе план у дело. Успротивили су му се заједно бискуп Халберштата Бернард и надбискуп Вилхелм.

Отон је 967. године још једном покушао да спроведе свој наум у дело. Током свог трећег похода на Италију Отон је у Равени добио сагласност новог папе Јован XIII (965-972). Папа је издао двадесетог априла 967. године нову оснивачку повељу. Оснивач надбискупије био је папа, а Отону је дато право да именује бискупе за три нове бискупије у земљи Сорба.⁶⁶

Од издавања повеље до формирања надбискупије прошло је још годину дана. За то време умрли су и надбискуп Мајнца Вилхелм и бискуп Халберштата Бернард. Након њихове смрти није било више препрека и магдебуршка надбискупија је формирана током 968. године. Седиште надбискупа био је манастир Светог Маврикија.

Под њеним окриљем нашле су се две старе бискупије Бранденбург и Хавелберг, као и три нове Мерсебург, Мајсен и Цајц. За центре нових бискупија одабрани су најважнији градови у немачким маркама. Јурисдикција надбискупије протезала се од

---

⁶⁴ A. Landersdorfer, *Die Gründung des Erzbistums Magdeburg durch Kaiser Otto den Großen*. In: *Münchener Theologische Zeitschrift* 46 (1995), 7.

⁶⁵ Исто, 10.

⁶⁶ Исто, 14.

Балтичког мора на северу, до Чешке на југу и од Лабе, Пене, Сале и Елде на западу до Одре на истоку. За првог надбискупа именован је Адалберт, искусни мисионар који је радио на покрштавању Руса. Он је за надбискупа устоличен на Божић 968.⁶⁷

Тако се завршио процес формирања црквене организације на територији Словена. Она ће опстати на том подручју све до великог словенског устанка 983. године.

6.3. Отпор покрштавању

Религија старих Словена је слабо позната. Њихови верски обичаји су давно изгубљени, а митологија у потпуности заборављена. Није сачувано ниједно велико предање, каквих је свакако морало бити, попут космогоније или теогоније. Позната су само имена појединих богова (Триглав, Свантовит, Перун), али су она лишена готово сваког контекста. Знамо да су Словени од најстаријих времена имали свете гајеве, изворе и шуме. У њима су сигурно вршили верске обреде, али не знамо какве. Познавали су и институцију свештеника, али о његовој функцији и друштвеној улози до десетог века не знамо готово ништа.⁶⁸

Током шездесетих година на територији словенских племена дошло је до крупних друштвених промена, пре свега у сфери религије. Словени су све више почели да пружају организован отпор покрштавању. То је била последица све већег притиска немачке власти, али и резултат процеса политичког укрупњавања словенских племена у другој половини десетог века.

Као најважнија установа у овом периоду јавља се храм. Словени пре десетог века највероватније нису имали храмове. Они су настали као реакција на појаву црквене организације на територијама под немачком контролом. Први храмови јавили су се у приморским градовима Балтика и грађени су по узору на храмове из Јужне Скандинавије.⁶⁹

---

⁶⁷ Исто, 16.

⁶⁸ Ј. Пухвел, *Упоредна митологија*, Нови Сад 2010, 301.

⁶⁹ С. Lübke, *Christianity and Paganism as Elements of Gentile Identities to the East of the Elbe and Saale Rivers*. In: *Franks, Northmen, and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe* (ed. Ildar H. Garipzanov), Turnhout 2008, 195.

Словенски храмови су грађени најчешће од дрвета. Претпоставља се да је свако словенско племе почком десетог века имало свог бога заштитника и светилиште посвећено том богу. Светилишта су увек била ограђена палисадом. Два најзначајнија храма у словенском свету између Лабе и Одре налазила су се у Аркони на острву Риген и у Ретри⁷⁰ у земљи Ратара.

У Аркони се налазио храм посвећен богу Свантовиту. Храм се простирао на површини од 450 m². Зидови храма су били украшени резбаријама, а у центру храма се налазио четири метара висок кип бога Свантовита, са четири главе, две напред и две назад.⁷¹ Полицефалност је била карактеристична за велики број словенских богова. Такође је познато да је *rex* Словена са Ригена био и врховни свештеник Арконе. Аркону је разорио 1169. године дански краљ Валдемар.⁷²

Изглед храма у Ретри је добро познат захваљујући опису који је оставио бискуп Мерсебурга Титмар око 1015. године. Ретра је имала две линије зидова, спољашње око насеља и унутрашње око самог храма. Град се налазио на обалама језера за које се веровало да је свето, а поред језера налазила се шума посвећена божанству храма. Храм је био грађен од камена, што је реткост у словенском свету.⁷³ На улазу у светилиште налазили су се у дрвету изрезбарени ликови словенских богова. Испод сваког лига стајао је натпис са именом бога. Само светилиште било је посвећено богу Радагосту (*Riedegast*). У њему су вршени верски обреди и прорицање судбине.

Свештенство Ретре било је изузетно утицајно. Од друге половине десетог века оно је предводило борбу паганских Словена у рату са Немцима. У унутрашњости храма биле су изложене заставе словенских племена⁷⁴, што сведочи о његовом општесловенском значају. Око светилишта у Ретри је пред устанак 983. године формиран нови племенски савез Љутића (сачињен од племена Ратара и Велета) који је био под јаким утицајем паганског свештенства и пружао отпор покрштавању све до дванаестог века.

---

⁷⁰ Тачна локација Ретре данас није позната, али је највероватније да се налазила на територији данашњег Мекленбурга

⁷¹ J. W. Thompson, *нав. дело*, 387.

⁷² J. Пухвел, *нав. дело*, 308.

⁷³ Thietmar, *The Chronicon of Thietmar of Merseburg* (trans. by D. A. Waren), New York 2001, 253.

⁷⁴ Исто.

7. Отон II и Словени

За време власти Отона II немачки утицај се проширио све до обала Одре и Пољске. Словенска племена су била покорена и укључена у немачки административни систем, а црквена организација је прекривала цело подручје између Лабe и Одре. Словени су учествовали у походима цара на Италију, као и у његових ратовима против Пољака.

Међутим испод овог мира крило се велико незадовољство. Немачка власт је била неомиљена међу словенским становништвом, а црквена политика убирања пореза и покрштавања одбијала је велики део Словена, посебно оне на северу и североистоку земље. Једино је у земљи Сорба између Сале и Лабe немачки систем био чврсто укорeњен захваљујући великом броју немачких досељеника који су се за време Отона I и Отона II населили у том подручју. Покрштавање Сорба већ је било завршено за време цара Отона II.⁷⁵

7.1. Устанак Словена 983. године

Две најзначајније последице ширења власти саксонске династије на исток биле су губитак независности словенских племена и њихово покрштавање. Државна управа је у виду марки, бургварда и бискупија успостављена на скоро читавој територији између Лабe и Одре. Међутим отпор словенских племена и даље није био савладан. У земљама Велета и Ратара дошло је током седамдесетих година десетог века до политичког обједињавања словенских племена у један велики племенски савез под именом Љутићи. Најмоћнија племена савеза били су: Велети, Ратари, Цирципани, Кесини и Толенжани.⁷⁶ Политички и верски центар савеза било је светилиште Ретра. Није познато да ли су Љутићи имали владара па се претпоставља да је главну улогу у савезу имало свештенство. Познато је такође да су у Ретри одржавани и сабори на којима су Љутићи одлучивали о покретању рата и склапању мира.⁷⁷

Устанак су подигли Ободрити и Љутићи у лето 983. године. Сматра се да су разлози за покретање устанка били агресивна верска политика немачког свештенства и

---

⁷⁵ C. Lübke, *Zwischen Polen und dem Reich. Elbslawen und Gentilreligion*. In: *Polen und Deutschland vor 1000 Jahren: Die Berliner Tagung über den "Akt von Gnesen"* (ed. by M. Borgolte) Berlin 2002, 105.

⁷⁶ S. Epperlein, *Voraussetzungen, Ursachen und Charakter*. In *Die Slawen in Deutschland*, 345.

⁷⁷ *Lexikon des mittelalters VII*, München 1999, 2003.

присилно покрштавање становништва, као и самовоља немачких маркгрофова који су одбили сваки вид сарадње са локалним словенским племством.

Словени су искористили одсуство војске Отона II која се налазила у Италији како би организовали побуну. За кратко време постигли су велики успех. Први град на удару војске Љутића био је Хавелберг он је освојен и разорен 29. јуна. Три дана касније освојен је и Бранденбург. Свештенство бискупија Бранденбург и Хавелберг је морало да спас потражи у бекству. Они који нису успели да побегну били су погубљени. Мржња према немачком клиру била је толико изражена да су након заузимања Бранденбурга војници Љутића ископали посмртне остатке бискупа Дотила (умро 980) и бацили их у реку. Ободрити су прешли Лабу и упутили се на југ према Магдебургу где су се саставили са војском Љутића. Зајденичким снагама опсели су град, али нису успели да га освоје. Војске тројице маркгрофова притекле су у одбрану града и успеле су да одбију нападаче. Након почетног изненађења Саксонци су успели да се организују и пруже отпор. Устанак је ограничен на Љутиће и Ободрите, док су Сорби између Лабе и Сале остали пасивни. Ипак устаници нису били поражи. Смрт цара Отона II у децембру 983. године довела је до слабљења централне власти која није више била у стању да покрене офанзивне акције преко Лабе.⁷⁸

7.2. Последице устанка

Прва велика последица устанка била је свакако збацивање саксонске власти од стране Ободрита и Љутића. Поред збацивања немачке власти, Љутићи су успели да освоје и важна утврђења Бранденбург и Хавелберг и тако угрозе одбрану Магдебурга и целе Саксоније. Опадање саксонске моћи искористиле су две суседне словенске државе, Чешка и Пољска. Чешка је од 950. године била у вазалним односима према саксонским владарима. Чешки кнез Болеслав II (967-999) је искористио устанак и пометњу која је настала након смрти цара Отона Другог и прекинуо вазалне обавезе. Склопио је савез са Љутићима против Пољака и Саксонаца. Пољска је у устанку видела прилику за територијално проширења на запад на рачун Љутића. Због тога су пољски владари након 983. године ступили у савезничке односе са царевима из саксонске династије.

---

⁷⁸ S. Epperlein, *Voraussetzungen, Ursachen und Charakter*. In *Die Slawen in Deutschland*, 346.

Друга последица устанка било је уништење црквене организације која је успостављена у време цара Отона I. У потпуности су уништене бискупије Брандебург и Хавелберг које су остале без верника и без земље. Словенско становништво које је примило хришћанство поново се вратило паганској вери. Надбискупија Магдебург је након устанка изгубила свој првобитни значај као мисионарски центар за све Словене, а сам град је поново постао погранично утврђење. Устанком из 983. године политичка ситуација је враћења скоро педесет година уназад, у време пре освајања Отона I.⁷⁹

8. Закључак

Политички и културни односи између Немаца и Словена током десетог века били су изузетно динамични. Иако су готово сви извори писани на латинском и из немачке перспективе, ми можемо да оцртамо главне обресе у односима два народа. Све до ступања на престо Хајнриха Првог 919. године Словени су играли минорну улогу у политици франачких владара. Њихова територија није имала велики стратешки значај и није била довољно богата и насељена како би привукла интересовање Франака.

То се све променило са померањем политичког центра из Ахена у Саксонију и са доласком Мађара у Панонску низију. Као последица тога Словени између Лабе и Одре нашли су се између две велике и агресивне силе. Преко њихове територије пролазили су мађарски одреди на путу ка Немачкој и обратно немачки одреди на путу ка мађарској држави. Стратешки значај Словена је био очигледан, они су за Немце могли да служе као тампон зона за мађарске упаде, или као одскачна даска за Мађаре на путу ка богатим градовима Немаца.

Као последица сукоба ове две силе, Словени нису успели да формирају дуготрајне државне творевине. Њихова судбина била је запечаћења мађарским поразом код Лехфелда 955. године и они су потпали под немачку хегемонију. Немачка хегемонија убрзала је процес културне и технолошке размене. Словени су најпре прихватили немачку администрацију, а постепено и хришћанство.

---

⁷⁹ Исто, 348-349.

Од друге половине десетог века Немци су почели у већем броју да насељавају словенске земље. То је тек била назнака велике сеобе на исток која ће трајати крајем једанаестог и током дванаестог века. Тада је отпочео процес мешања становништва, немачка елита у градовима наметнула је словенима најпре немачко право, а затим и немачки идентитет.

Као последњи вид отпора Словени на североистоку немачке државе окренули су својој паганској религији. Кроз процес реформи у десетом веку Словени су створили утицајну свештеничку елиту. Језгро тог отпора били је некадашња земља Велета и Ратара на којој се од седамдесетих година десетог века јавља велики племенски савез Љутића. Формирањем племенског савеза и подизањем устанка 983. године Словени су покушали да врате на позиције из 919. године, али у томе нису успели.

9. Библиографија

Извори:

Thietmar, *The Chronicon of Thietmar of Merseburg*, trans. by D. A. Waren, New York 2001.

Widukind, *Deeds of the Saxons*, trans. B. S. Bachrach, D. S. Bachrach, Washington 2014.

Литература:

М. Антоновић, *Наративни извори за историју Европе*, Београд 2009.

G. Baaken, *Königtum, Burgen und Königsfreie. Studien zu ihrer Geschichte in Ostsachsen*. In: *Reihe: Vorträge und Forschungen 6* (1981), 9-95.

B.S. Bachrach, D. S. Bachrach, *The Cost of Fortress Construction in Tenth-Century Germany: The Case of Hildagsburg*, *Viator* 45 (3) 2014, 25-48.

D. S. Bachrach, *Henry I of Germany's 929 military campaign in archeological perspective*, *Early Medieval Europe* 21 (3) 2013, 307-337.

F. Biermann, *Central Place and Periphery in Early and High Medieval North-Eastern German Territory, Town and Country in Medieval North Western Europe: Dynamic Interactions*, (edited by A. Wilkin), Turnhout 2015, 49-86.

F. Biermann, *Die Schlacht bei Lunkini*. In: *Slawen and der unteren Mittelelbe*, (hrsg. K.-H. Willroth), Weisbaden 2013, 151-158.

C. R. Bowlus, *Die Schlacht auf dem Lechfeld*, Ostfildern 2012.

S. Brather, *The Western Slavs of the Seventh to the Eleventh Century- An Archaeological Perspective*, *History Compass* 9 (6) 2011, 454-473.

S. Brather, *Archäologie der westlichen Slawen*, Berlin 2008.

S. Epperlein, *Voraussetzungen, Ursachen und Charaktet der ersten Etappe der feudalen deutschen Ostexpansion im 10. und 11. Jahrhundert*. In: *Die Slawen in Deutschland*:

Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neiße vom 6. bis 12. Jahrhundert (hrsg. J. Herrmann), Berlin 1983, 326-345.

G. Labuda, *Zur Gliederung der Slawischen Stämme in der Mark Brandenburg (10.-12. Jahrhundert)*. In: *Jahrbuch für die Geschichte Mittel-und Ostdeutschlands* 42 (1994), 103-139.

A. Landersdorfer, *Die Gründung des Erzbistums Magdeburg durch Kaiser Otto den Großen*. In: *Münchener Theologische Zeitschrift* 46 (1995), 3-19.

K. Leyser, *Medieval Germany and its neighbours 900-1250*, London 1982.

Lexikon des Mittelalters V, München 1999, 321-322.

Lexikon des Mittelalters VII, München 1999, 2003.

H. Ludat, *An Elbe und Oder um das Jahr 1000. Skizzen zur Politik des Ottonenreiches und der slavischen Mächte in Mitteleuropa*, Köln 1971.

C. Lübke, *Zwischen Polen und dem Reich. Elbslawen und Gentilreligion*. In: *Polen und Deutschland vor 1000 Jahren: Die Berliner Tagung über den "Akt von Gnesen"* (ed. by M. Borgolte) Berlin 2002, 91-110.

C. Lübke, *Christianity and Paganism as Elements of Gentile Identities to the East of the Elbe and Saale Rivers*. In: *Franks, Northmen, and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe* (ed. Ildar H. Garipzanov), Turnhout 2008, 189-203.

C. Lübke, *Aufstieg, Fall, Wiederbelebung, Entwicklungslinien der Slawenforschung*. In: *Osteuropa* 12 (2009), 263-272.

C. Lübke, *Von der Sclavinia zur Germania Slavica: Akkulturation und Transformation*, In: *Vorträge und Forschungen* 78 (2014), 207-234.

C. Lübke, *Magdeburg und seine östlichen Nachbarn in der Zeit des heiligen Adalbert*. In: *Bohemia* 40 (1999), 38-53.

W. H. Fritze, *Probleme der abodritischen Stammes- und Reichsverfassung und ihrer Entwicklung vom Stammesstaat zum Herrschaftsstaat*. In: *Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder* (hrsg. Herbert Ludat), Gießen 1960, 143-219.

J. Herrmann, *Wohnsitze der slawischen Stämme und Stammesgruppe*. In: *Die Slawen in Deutschland: Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neiße vom 6. bis 12. Jahrhundert* (hrsg. J. Herrmann), Berlin 1983, 7-10.

J. Herrmann, *Frühe Städte und Handwerksiedlungen*. In: *Die Slawen in Deutschland: Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neiße vom 6. bis 12. Jahrhundert* (hrsg. J. Herrmann), Berlin 1983, 232-252.

J. Herrmann, W. Coblenz, *Burgen und Befestigungen*. In: *Die Slawen in Deutschland: Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neiße vom 6. bis 12. Jahrhundert* (hrsg. J. Herrmann), Berlin 1983, 186-232.

J. Herrmann, E. Engel, *Gesellschaftliche und politische Struktur*. In: *Die Slawen in Deutschland: Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neiße vom 6. bis 12. Jahrhundert* (hrsg. J. Herrmann), Berlin 1983, 252-273.

H. Keller, *Die Ottonen*, Berlin 2006.

D. Kurze, *Otto I und die Gründung des Bistums Brandenburg: 948, 949 oder 965?* In: *Jahrbuch für Brandenburgische Landesgeschichte* 50 (1999), 12-30.

J. Пухвел, *Упоредна митологија*, Нови Сад 2010.

Stefan Pätzold, *Die Anfänge des Christentum an der mittleren Elbe von der Ankunft der ersten Glaubensboten bis zur Gründung der Erzbistums Magdeburg im Jahr 968*. In: *Concilium medii aevi* 3 (2000), 9-31.

S. Rossignol, *Civitas in Early Medieval Central Europe-Stronghold or District?* In: *The Medieval History Journal* 14 (1) (2011), 71-99.

W. Schlesinger, *Zur Gerichtsverfassung des Markengebiets Östlich der Saale im Zeitalter der Deutschen Osiedlung*. In: *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschland* 2 (1953), 1-93.

J. W. Thompson, *Feudal Germany II*, Chicago 1928.

A. P. Vlasto, *The Entry of the Slavs into Christendom*, New York 1970.